

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Մասնագիտություն _____ դասվար _____

Թեմա _____ Լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրումը
_____ բնագրի շուրջ աշխատանքի ընթացքում _____

Կատարող _____ Մանուկյան Արմենուհի Ռուբիկի
Ազգանուն, անուն, հայրանուն

Ղեկավար _____ Մ.Գ.Դ. Զուլիետա Գյուլամիրյոզ
Ազգանուն, անուն, գիտական աստիճան, կոչում

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ 3

ԳԼՈՒԽ 1. ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ
ԳԻՏԱՄԵԹՈՂԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

1.1 ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ
ՓՈՒԼԵՐԸ.....5

1.2 ԲՆԱԳՐԻ ՇՈՒՐՋ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՏԱՐՐԱԿԱՆ
ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ..... .11

ԳԼՈՒԽ 2. ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ
ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ
ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ

ԴԻՏԱՐԿՈՒՄ. 17

2.1 ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ «ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ, ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ»
ՉԱՓՈՐՈՇՉԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԻ, ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ և ՄԱՅՐԵՆԻԻ
ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ..... 17

2.2 ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒՄԸ ԵՎ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ԲՆԱԳՐԻ ՇՈՒՐՋ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ
ՄԻՋՈՑՈՎ..... . . . . .

2 2

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ուսումնասիրության արդիականությունը պայմանավորված է մի կողմից բազմակողմանիորեն զարգացած, գրագետ, լեզվական գիտելիքների տիրապետող անձ դաստիարակելու կենսական պահանջով, մյուս կողմից տարրական դպրոցում նշված կարողությունների և որակների ձևավորմանը միտված մեթոդական համակարգի անկատարությամբ:

Ուսումնասիրության նպատակն է.

- մշակել կրտսեր դպրոցականի՝ լեզվական տարրական գիտելիքների յուրացմանն ու զարգացմանը նպաստող մեթոդական քայլաշար:

Ուսումնասիրության խնդիրներն են.

- ուսումնասիրել մեր թեմայի հիմնախնդրին վերաբերող գիտամեթոդական գրականություն,
- բացահայտել տարրական դպրոցի ուսուցիչների իրազեկվածությունը բնագրի շուրջ իրականացվող աշխատանքի ձևերի և դրանց իրականացման մեթոդների համատեքստում,
- մշակել և փորձարկել բնագրի շուրջ աշխատանքի միջոցով վարժությունների համակարգ և հիմնավորել դրանց արդյունավետությունը,
- մշակել բնագրի շուրջ աշխատանքի միջոցով կրտսեր դպրոցականի՝ լեզվական տարրական գիտելիքների զարգացումն ապահովող մեթոդական ցուցումներ:

Ուսումնասիրության նորույթը.

- Մշակել ենք լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման քայլաշար:

Ուսումնասիրության մեթոդներն են.

- մեր աշխատանքի վերաբերյալ մասնագիտական գրականության, մայրենիի ծրագրի, դասագրքերի ուսումնասիրում և քննարկում,
- մայրենիի դասերի ունկնդրում և փորձարարական դասերի վարում,
- զրույց, հարցազրույց աշակերտների հետ,
- հարցախույզ ուսուցիչների շրջանում,
- ուսումնասիրությունների արդյունքների քանակական և որակական վերլուծություն:

Ուսումնասիրության տեսական նշանակությունը.

Մշակել և տեսականորեն հիմնավորել ենք բնագրի շուրջ աշխատանքների միջոցով կրտսեր դպրոցականի՝ լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման քայլաշար:

Ուսումնասիրության գործնական նշանակությունը.

Մեր մշակած վարժությունների համակարգը կարելի է կիրառել մայրենիի դասագործընթացում, ինչպես նաև այն օգտակար կլինի Սկզբնական կրթության ֆակուլտետի ուսանողներին:

Ուսումնասիրության օբյեկտը.

Լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման գործընթացն է բնագրի շուրջ աշխատանքի միջոցով:

Ուսումնասիրության առարկան.

Դիտարկել և ներկայացրել ենք լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրումը բնագրի շուրջ աշխատանքի միջոցով:

ԳԼՈՒԽ 1. ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳԻՏԱՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

1. 1. ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ՓՈԻԼԵՐԸ

Տարրական դասարաններում մայրենիի քերականության դասավանդման հարցը մշտապես երկարատև բանավեճի առարկա է եղել, հակասական կարծիքներ են արտահայտել լեզվաբան-մեթոդիստները: Այսպես՝ Ղ. Աղայանը դեմ էր տարրական դասարաններում քերականության դասավանդելուն, իսկ Մ. Աբեղյանն այն կարծիքին էր, որ առանց քերականության ընկալման կրտսեր դպրոցականը մայրենի լեզուն ըմբռնում է բնագոյաբար, այլ ոչ թե գիտակցված:

Տարրական դասարաններում լեզվական նյութը չպետք է դառնա ուսուցման նպատակ, այլ այն պետք է լինի միայն միջոց նպատակին հասնելու համար, այսինքն՝ միջոց գրական լեզուն ճշտությամբ հասկանալու, շարահյուսորեն ճիշտ, կապակցված, սահուն խոսք կառուցելու համար:

Դպրոցական կրթության համակարգում տարրական կրթությունը և դրա միջոցները, որոնցից հիմնականը դասագիրքն է, ըստ իրենց նշանակության, տարբերվում են և առանձնանում իրենց ինքնատիպությամբ: Հայտնի է, որ դպրոցի կրթական խնդիրը սովորողներին գիտությունների հիմունքներով, գիտելիքների ու հմտությունների համակարգով զինելն է: Տարրական կրթությունը դպրոցի առաջին աստիճանն է, որը նախանշում է նրա հաջորդ աստիճանները: Տարրական կրթության հիմնական նպատակը պետք է լինի երեխայի ընդհանուր զարգացումը: Այս նպատակների ու խնդիրների մեջ առանցքային է գիտելիքների և ունակությունների յուրացման և երեխայի զարգացման հարաբերակցության հարցը: Տարրական կրթության հիմնական նպատակներից մեկը երեխաների երևակայության զարգացումն է: Հետաքրքրասիրությունը երեխայի ամենամեծ խթանն է, ուստի երեխայի մտքում մնում է այն, ինչ անցել է նրա սրտի դռնով¹:

Ուսումնական գործունեությունը բարդ ու բազմակողմանի գործընթաց է, և այն

¹ Տե՛ս Խարազյան Ռ. , Աշակերտների բառապաշարի հարստացումը տարրական դասարաններում, «Ասողիկ» հրատ., Երևան, 2003, էջ 7:

առավել արդյունավետ իրականացնելու համար հարկավոր է ճիշտ կազմակերպված աշխատանք, որի ընթացքում անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ սովորողը գիտելիքների ձեռքբերմանը զուգահեռ ստանում է իր կյանքի հետագա գործունեության համար անհրաժեշտ սոցիալական փորձ: Ուսումնառության ընթացքում իրականացվում է երեխայի հոգեկանի զարգացումը: Կրթության հետ միաժամանակ երեխան պետք է դառնա նախաձեռնող, կարողանա ինքնուրույն հետազոտել, ստեղծագործել, ձեռք բերած գիտելիքները կիրառել գործնականում, փոխանցել իր իմացածը, ձեռք բերել հաղորդակցական, համագործակցային կարողություններ և ինքնուրույնություն: Կրտսեր դպրոցական տարիքը գիտելիքների կուտակման տարիք է, և այս տարիքի երեխաները պատրաստակամ են գիտելիքներ ձեռք բերելու հարցում: Ուսուցման հիմքը դրվում է ուսումնառության սկզբնական շրջանում և այնուհետև շարունակվում դպրոցական ողջ տարիների ընթացքում: Ուսուցման ընթացքում ուսուցիչը կրտսեր դպրոցականների առջև խնդիր է դնում իր կողմից առաջադրվող հարցերին տալ լիարժեք և տրամաբանված պատասխաններ, խոսել ճիշտ ու գրագետ, խուսափել անհարկի կրկնություններից: Հատկապես ուշադրություն պետք է դարձնել, որ աշակերտն ազատ և անկաշկանդ մտածի և հաղորդակցվի, կարողանա հասկանալ տրված հարցերը և ճշգրիտ պատասխանել դրանց: Տարրական դպրոցում մայրենիին նվիրված մեթոդիկաներում նշվում է և համոզիչ հիմնավորվում, որ լեզվական քերականական գիտելիքների ուսումնասիրումն ու այդ ուղղությամբ երեխաների կարողությունների ձևավորումը շահեկան է իրականացնել փուլ առ փուլ՝ սկսած երեխայի ուսումնական գործունեության առաջին օրից:

Լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման փուլերը

ա. լեզվական նախագիտելիքների ուսումնասիրում

բ. լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրում

Գծապատկեր 1.

Մայրենիի տարրական դասընթացը բաժանվում է երկու բաժինների՝ լեզվական նախագիտելիքներ և լեզվական տարրական գիտելիքներ: Այս երկուսն էլ անցնում ենք համակցված, ընթերցանության հետ մեկտեղ, ինչը հնարավորություն է տալիս լեզվի ուսուցումն ավելի արդյունավետ ու նպատակային դարձնել: Այս դեպքում երեխաները քերականական կանոններն ու սահմանումներն անգիր անելու փոխարեն լեզվական օրինաչափությունները ինքնուրույնաբար կիրառում են իրենց խոսքում, արդյունքում զարգանում են նրանց մտածողությունը, դատողական ունակությունները, որը և քերականության առջև դրված նպատակն է:

Տարրական դպրոցում կարևոր խնդիր է հիշողության զարգացմանն ուղղված աշխատանքների կազմակերպումը: Կրտսեր դպրոցականներից շատերն օժտված են մեխանիկական հիշողությամբ և ուսուցման ընթացքում բավականին հեշտ անգիր են անում ուսումնական տեքստերը: Աշակերտների խոսքը զարգացնելու համար հանձնարարվում են կազմել նախադասություններ, հորինել պատմություններ որևէ նկարի, սեփական դիտումների վերաբերյալ: Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունները զարգացնելու համար խմբային համագործակցության միջոցով հորինում ենք բանաստեղծություններ, զվարճալի պատմություններ, հեքիաթներ և այլն, այս ճանապարհով զարգացնելով և բարձրացնելով երեխայի մտածողական ընդունակությունները՝ հող ենք նախապատրաստում նրա հոգեկան մյուս գործընթացների զարգացման համար, երևույթների արտաքին և ներքին հատկություններն ու հարաբերությունները ճանաչելու շնորհիվ սովորողը ձեռք է բերում յուրացրած գիտելիքների շուրջ տրամաբանված խոսք կառուցելու հմտություն:

Մայրենիի դասի կարևորագույն խնդիրներց է բառապաշարի զարգացումը: Տարրական դասարաններում անձանոթ բառերի բացատրման արդյունավետ

միջոցներից են զննական պարագաները: Եթե երեխան տեսնում է առարկան կամ իրը, հետո լսում դրա անունը, այն անջնջելի կերպով դրոշմվում է նրա հիշողության մեջ: Տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման գործընթացում կարևոր դեր ունի նաև խաղը: Խաղը մարդուն ուղեկցում է ողջ պատմական զարգացման ընթացքում՝ հատկապես փոքր տարիքում, սակայն այսօր դպրոցականներն ունեն շատ հետաքրքիր ու զարգացնող խաղալիքներ, ուստի միայն դասագիրքն ու կավիճը նրանց այդքան էլ հետաքրքիր չէ²: Խաղը ցանկացած ուսումնական նյութի յուրացում դարձնում է ավելի հետաքրքրաշարժ ու գրավիչ: Դասն առավել արդյունավետ դարձնում են դիդակտիկ խաղերը, որոնց միջոցով կրտսեր դպրոցականներն ինքնադրսևորվում են: Գրաճանաչության շրջանում կիրառվում են վերլուծական-համադրական հնչույթավանկային կամ վերլուծական-համադրական հնչույթաբառային մեթոդները: Աշակերտները սովորում են խոսքից անջատել նախադասությունները, դրանք վերածել բառերի, բառերը՝ վանկերի, վանկերը՝ հնչույթների: Առաջին դասարանի մայրենիի դասընթացը հիմնականում բաղկացած է գրաճանաչության ուսուցումից, մասամբ նաև՝ ընթերցանությունից, որը ներառում է նաև ուղղագրության և լեզվական նախագիտելիքների տարրերը³: Տարրական դասարաններում և՛ գրաճանաչության ուսուցումը, և՛ կարդալ ու գրել սովորեցնելն ինքնանպատակ չեն. դրանք միջոց են հետևողականորեն իրականացնելու խոսքի զարգացման ծրագրային պահանջները: Քանի որ կրտսեր դպրոցական տարիքն անփոխարինելի մի ժամանակաշրջան է երեխայի լեզվագրացողության արթնացման ու մշակման, մայրենի լեզվի բառապաշարի հիմնական ֆոնդի յուրացման, բանավոր խոսքի զարգացման համար, ուստի անհրաժեշտ է տարրական դասարանները դարձնել երեխայի խոսքի զարգացման օղակը⁴:

Նախադասությունների շուրջ կատարվող աշխատանքը նպաստում է աշակերտի խոսքի ու մտածողության զարգացմանը: Նախադասության մասին լեզվական նախագիտելիք երեխաներն ստանում են դեռևս նախապատրաստական շրջանում նկար-նախադասությունների միջոցով՝ թեմատիկ նկարներից առանձնացնելով կամ ինքնուրույն նախադասություններ կազմելով:

Ուսուցման հիմքը դրվում է ուսումնառության սկզբնական

² Տե՛ս Գյուլամիրյան Ջ., Խաղալով սովորենք, «Զանգակ» հրատ. , Երևան, 2013, էջ 15:

³ Տե՛ս Տեր-Գրիգորյան Ա., Ուսուցումը նոր առաջին դասարանում, Երևան, 1986, էջ 14:

⁴ Տե՛ս Խարազյան Ռ., նշվ. աշխ. , էջ 19:

շրջանում և այնուհետև շարունակվում դպրոցական ողջ տարիների ընթացքում և ոչ միայն: Նոր դպրոց մտնող երեխայի խոսքի զարգացման աշխատանքներն իրականացվում են լեզվական տարրական գիտելիքների ուսուցման միջոցով, որի ընթացքում լուծվում են աշակերտի խոսքի զարգացման մի շարք խնդիրներ՝ հնչյունների ուղղագրությունն ու ուղղախոսությունը, ճիշտ շեշտադրումը, բառակապակցություններ, ապա նախադասություններ կառուցելու կարողությունը, բառիմաստի ընկալման, ճիշտ կիրառման և պատկերավոր խոսք կառուցելու կարողությունը: Ամրապնդման համար համապատասխանաբար կատարվում են ճանաչողական և կիրառական վարժություններ: Սկսած նախաայբբենական շրջանից՝ աշակերտներին գաղափար է տրվում բանավոր և գրավոր խոսքի մասին, պատումի, նախադասության մասին, զարգացվում նրանց տեսողական-պատկերային մտածողությունը, ձևավորվում մտքերը հասկանալի և ճիշտ ձևակերպելու, հաղորդակցվելու, ինքնարտահայտվելու կարողություններ: Ուսուցման ընթացքում ուսուցիչը կրտսեր դպրոցականների առջև խնդիր է դնում իր կողմից առաջադրվող հարցերին տալ լիարժեք և տրամաբանված պատասխաններ, խոսել ճիշտ ու գրագետ, խուսափել անհարկի կրկնություններից: Հատկապես ուշադրություն պետք է դարձնել, որ աշակերտը ազատ և անկաշկանդ մտածի և հաղորդակցվի, կարողանա հասկանալ տրված հարցերը և ճշգրիտ պատասխանել դրանց, կարողանա ճիշտ կողմնորոշվել խոսքային իրադրության մեջ: Երեխային առաջարկում ենք պատմել իր, ընտանիքի, ընկերների, սիրելի իրի և այլ առարկաների կամ երևույթների մասին, սովորեցնում համեմատել և գտնել առարկաների նմանություններն ու տարբերությունները և այլն, ձևավորում ենք դիմացինի խոսքը լսելու կարողություն: Աշխարհաճանաչողական տեղեկությունների միջոցով զարգացնում ենք խոսքն ու մտածողությունը, նոր բառերի միջոցով հարստացնում բառապաշարը, այն մաքրում ժարգոնային, բարբառային, մակարոյծ բառերից՝ բացատրելով, որ «ամեն մի ավելորդ բառ մոտավորապես նույնն է, ինչ դերասանի համար ավելորդ շարժումը, երաժիշտի համար՝ ավելորդ ձայնը, հնչյունը, նկարչի համար ավելորդ գույնն ու վրձնահարվածը»⁵: Արդեն հետայբբենական շրջանում աշխատանքներ են տարվում խոսքի, բառի, նախադասության և տեքստի շուրջ, գործնականում կիրառում լեզվական տարրական գիտելիքները: Օրինակ՝ բառի մասին գաղափար կազմելու համար աշակերտներին

⁵ Տե՛ս Ավագյան Լ. , Տեր-Գրիգորյան Լ. , Աշխատանք բնագրի շուրջ, Երևան, 2018, էջ 23:

հարցնում ենք, թե ի՛նչ են տեսնում իրենց շրջապատում, աշակերտներն սկսում են անվանել տարբեր առարկաներ, այնուհետև հարցնում ենք, թե ինչպե՛ս են տարբերում այդ առարկաները, աշակերտներն անվանում են առարկաների տարբեր հատկանիշներ, բնութագրում են դրանք, ասում, թե ո՛ր առարկան ինչի համար է: Աշակերտներին կարելի է առաջարկել իրենց խոսքը կառուցել շաղկապների միջոցով (Ինձ դուր չեկավ տղայի արարքը, որովհետև նա դրանով ցավ պատճառեց մեկ ուրիշին և այլն): Խոսքի կառուցման այս եղանակը կնպաստի աշակերտների տրամաբանված խոսքի զարգացմանը: Բառի մասին գաղափար տալուց հետո կատարում ենք եզրահանգում, որ յուրաքանչյուր առարկա ունի իր անվանումը, յուրաքանչյուր բառ ունի իր նշանակությունը, իմաստը: Երեխաներին բացատրում ենք, որ բառը պետք է անպայման իմաստ ունենա, որ հնչյունների ամեն կապակցություն բառ չէ:

Տարրական դասարաններում բառապաշարի հարստացման միջոցով պետք է ընդլայնել աշակերտների մտահորիզոնը, հարստացնել գիտելիքները: Այդ աշխատանքներն իրականացվում են բառակազմական, բառի մասին բացատրման և նրա ճիշտ գործածման վերաբերյալ վարժությունների, հոմանիշների, հականիշների շուրջ աշխատանքների միջոցով: Այդ նպատակով կատարում ենք ճանաչողական, կիրառական և ստեղծագործական բնույթի վարժություններ: Կրտսեր դպրոցականին պետք է վարժեցնել տեքստում ճանաչել նոր բառը, բառարանում գտնել նոր անձանոթ բառի բացատրությունը, այն կիրառել խոսքում՝ կազմելով բառակապակցություններ, նախադասություններ: Այս գործընթացը պետք է կրի շարունակական բնույթ,

որպեսզի ձևավորվի աշակերտի՝ նյութի մեջ նոր բառի ճանաչման ու ընկալման կարողությունը: Նմանատիպ աշխատանք պետք է կազմակերպել թե՛ դասարանական, թե՛ արտադասարանական ընթերցման ժամանակ: Այս տարբերակը

լայն հնարավորություն է տալիս աշակերտին անընդհատ և բազմակողմանիորեն հարստացնելու բառապաշարը՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ

ուսումնառության տարիներին ուսումնասիրվում են տարբեր առարկաներ, որոնց դասագրքերը մի մեծ բառարան են բառապաշարի հարստացման համար:

Կրտսեր դպրոցական տարիքում կարևոր գործառույթ է երեխայի մտածողության զարգացումը, պատկերավոր մտածողությունից վերացական մտածողության անցումը, սակայն այդ ամենը պետք է իրականացնել կոնկրետ

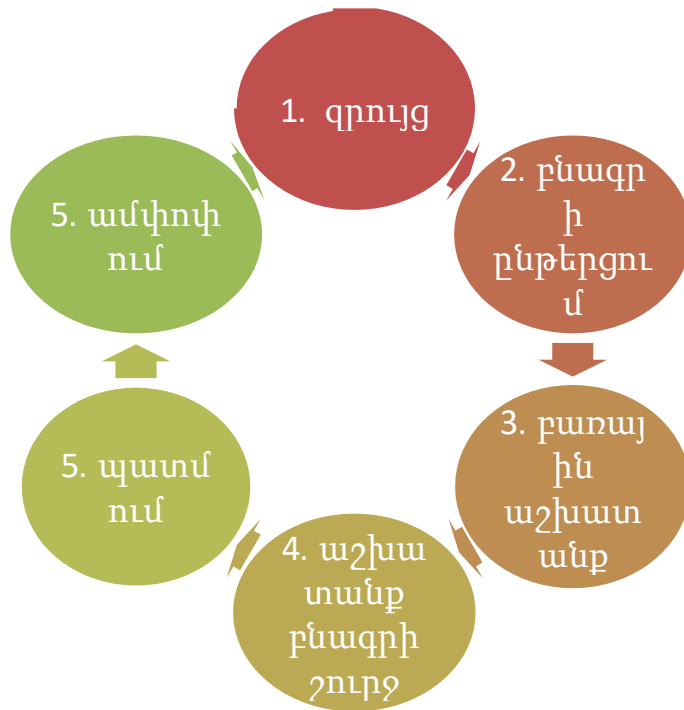
փաստերի, ակնառու նյութերի հիման վրա, որպեսզի այն հասանելի լինի աշակերտի դատողական մտածողությանը: Իհարկե հետագայում աստիճանաբար պատկերներով աշխատելու ծավալը պետք է կրճատվի:

Տարրական դպրոցում կարևոր խնդիր է հիշողության զարգացմանն ուղղված աշխատանքների կազմակերպումը: Հաճախ են հանդիպում այնպիսի երեխաներ, որոնք նյութը վերարտադրելիս այն կարդում են «օդում»՝ դասագրքի նյութը մտովի բերելով տեսողական դաշտ: Այս երևույթը դժվարության է հանգեցնում միջին դասարաններում, քանի որ ուսուցանվող նյութերն աստիճանաբար դառնում են բարդ ու ծավալուն: Աշակերտներն սկսում են բառացի վերարտադրել իրենց մտապահածը: Նրանք չեն ձգտում բացահայտել երևույթի էությունը, այլ հաջողությամբ կրկնօրինակում են: Հետևաբար տարրական դպրոցում պետք է կատարելագործել երեխայի հիշողությունը, յուրացնել տալ մտապահման ավելի իրատեսական մեթոդներ: Տարրական դասարաններում ուսումնական նյութն ուսումնասիրելիս ուսուցիչը սովորեցնում է դուրս գրել հերոսներին բնութագրող բառերն ու արտահայտությունները, ձևավորում հերոսների արարքների դրդապատճառը որոշելու կարողություններ, պահանջում բանավոր կամ գրավոր արտահայտել իրենց կարծիքը հերոսների վարքագծի կամ դեպքերի վերաբերյալ:

1.2. ԲՆԱԳՐԻ ՇՈՒՐՋ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ

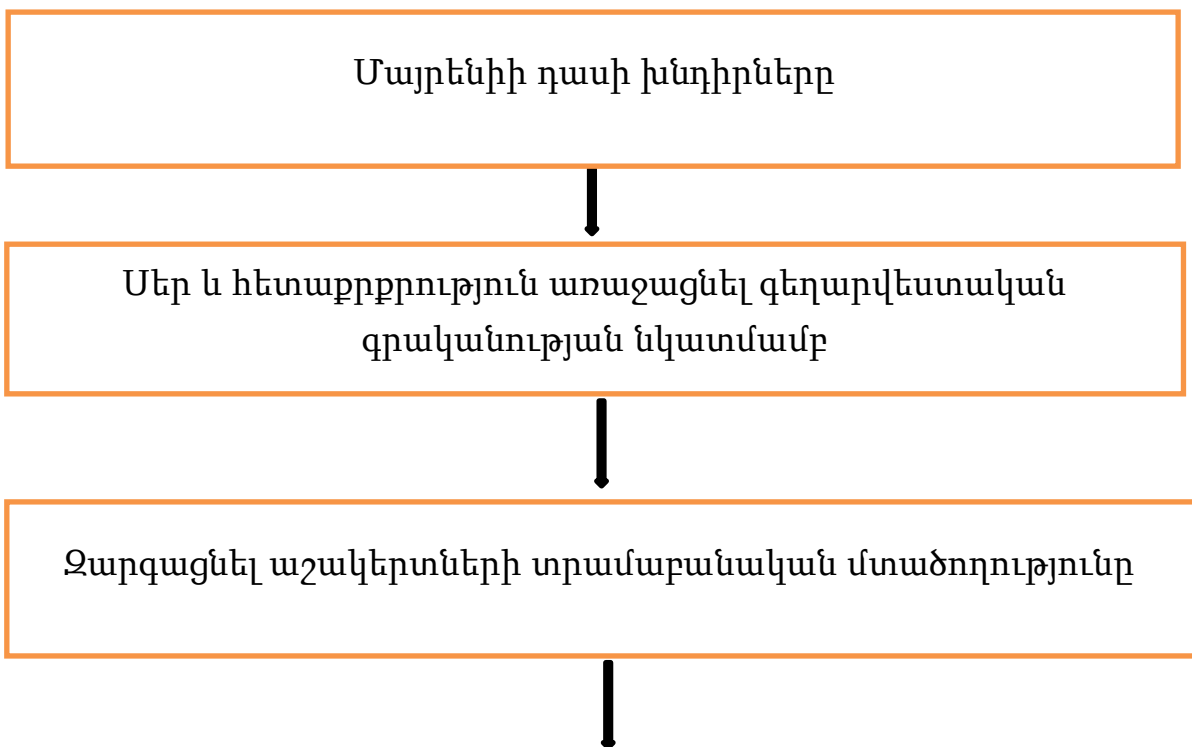
Լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրումն իրականացվում է բնագրի շուրջ աշխատելու շնորհիվ⁶: Նախ՝ պետք է զարգացնել կրտսեր դպրոցականի կարդալու կարողությունը, այնուհետև զարգացնել երեխաների ձեռք բերած բառապաշարը, կապակցված խոսք կազմելու ունակությունը: Տարրական դպրոցում մայրենիի դասերը կազմակերպվում են բացատրական ընթերցանության մեթոդով: Առանձնացվում է բացատրական ընթերցանության 5 բաղադրամաս.

⁶ Տե՛ս Գյուլամիրյան Ջ., Մայրենիի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, «Զանգակ» հրատ., Երևան, 2015, էջ 93:

Գծապատկեր 2.

«Բառակազմություն» թեմայի ուսումնասիրումը կրտսեր դպրոցականներին լայն հնարավորություն է տալիս բառակազմական տարբեր միջոցներով նոր բառեր կազմելու համար: Այս թեման ուսումնասիրելիս երեխաները ծանոթանում են պարզ, բարդ, ածանցավոր բառերին, հողակապով և անհողակապ կազմություններին, նախածանցներին ու վերջածանցներին: Աշակերտների գիտական բառապաշարը համալրվում է նաև երրորդ դասարանում՝ խոսքի մասերն ուսումնասիրելիս:

Նպատակաուղղել խորհելու, ինքնուրույն դատողություններ
անելու

Աշխատանք տանել կարդացածը հասկանալու և վերարտադրելու
կարողությունների մշակման ուղղությամբ

Գծապատկեր 3.

Այս նպատակներին հասնելու համար քիչ է տարրական դասարանների դասագրքերում լավ բնագրեր ունենալը. անհրաժեշտ է այդ նյութերը համակողմանիորեն հասցնել երեխայի գիտակցությանը, այն վերլուծել այնպես, որ աշակերտի շրջանում սեր առաջանա ընթերցանության նկատմամբ, մեծանա բնագրի ընկալման խորությունը ⁷ : Աշակերտների լեզվական տարրական գիտելիքների հարստացման աշխատանքները կատարվում են մայրենիի դասի բոլոր փուլերում /խթանման, իմաստավորման, կշռադատման/, նոր նյութ հաղորդելիս՝ ակտիվ երկխոսությունների միջոցով, ընթերցելիս ու պատմելիս և բառային աշխատանքի ու բնագրերի վերլուծության ժամանակ: Դասագրքերի բնագրերում կիրառված գեղեցիկ բառերն ու արտահայտությունները, գեղարվեստական պատկերավորման միջոցները պետք է դարձնել աշակերտների սեփականությունը, զարգացնել նրանց խոսքը:

Աշակերտների բառապաշարի հարստացման աշխատանքները կատարվում են բնագրի շուրջ աշխատելու միջոցով: Բնագրի շուրջ աշխատելու միջոցով տարրական գիտելիքների ուսուցման վերջնարդյունքը պետք է լինի հետևյալը.

Տեքստի հասկացում

⁷ Տե՛ս Խարազյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 30:

- հասկանալով և արտահայտիչ ընթերցի արձակ և չափածո գրական տեքստեր,
- պատասխանի հարցերին, ձևակերպի հարցեր,
- վերլուծի հենակետային բառերի և արտահայտությունների ընտրությունը բնագրում

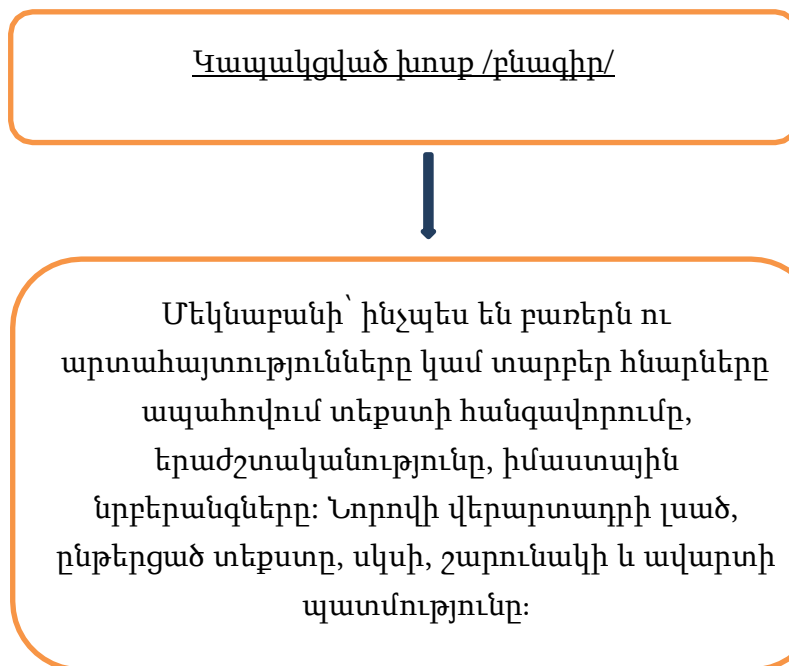
Գծապատկեր 4.

Հանրակրթական դպրոցում մայրենիի ուսուցման հիմնական խնդիրը սովորողների՝ գրագետ, քերականորեն ճիշտ, բովանդակային և արտահայտիչ, հայերենի ուղղագրական, ուղղախոսական կանոններին, գրական հայերենի շեշտադրությանը համապատասխան գրավոր և բանավոր խոսք կառուցելու կարողության ձևավորումն է: Մայրենի լեզվի քերականության ուսումնասիրման գործընթացում աշխատանք է տարվում նաև այնպիսի ունակությունների ձեռք բերման ուղղությամբ, որոնք միաժամանակ ընդհանուր են բազմաթիվ այլ դասընթացների ուսումնասիրման համար: Ընդհանուր ուսումնական այսպիսի կարողությունների թվին են պատկանում այնպիսի խոսքային ունակությունները, ինչպիսիք են՝ տեքստի ընկալումը, վերարտադրումը և տեքստի ինքնուրույն հյուսումը՝ հիմք ընդունելով նրա թեմայի, գլխավոր մտքի, կառուցվածքի և արտահայտչամիջոցների առանձնահատկությունների ըմբռնումը:

Լեզվական համակարգ

- պահպանի տեքստում հանդիպած բառերի ուղղագրությունը,
- ճանաչի բառի հիմնական բաղադրիչները (արմատ, ածանց),
  - տարբերի պարզ բարդ և ածանցավոր բառերը,
  - իմանա բառերի ձևաիմաստային տեսակները,
  - խոսքում կիրառի հոմանիշ և հականիշ բառեր,
- հասկանա բառի ուղիղ և փոխաբերական իմաստները,
  - խոսքում կիրառի դարձվածքներ,
- կազմի տարբեր կառուցվածքով բառակապակցություններ, Գծապատկեր 5. դրանք ճիշտ կիրառի բանավոր և գրավոր խոսքում:

Տարրական դպրոցում լեզվական գիտելիքների ուսուցման և դրանց՝ կարողությունների ու հմտությունների վերածման գործընթացն ունի մանկավարժամեթոդական որոշակի առանձնահատկություններ՝ պայմանավորված կրտսեր դպրոցականների տարիքային և հոգեկան գործընթացներով, ինչպես նաև՝ հայոց լեզվի քերականության բովանդակության յուրահատկություններով: Դրանց ճանաչումն ու մայրենիի դասերի ժամանակ հաշվառումը չափազանց կարևոր է, ավելին՝ պարտադիր: Մայրենիի ուսուցման գործընթացում դպրոցի կարևորագույն խնդիրներից է քերականական գիտելիքների ուսուցումը: Քերականական գիտելիքների ուսուցումը կրտսեր դպրոցում եղել է թե՛ դասվարների թույլ կողմը, թե՛ ուսումնական գործընթացում աշակերտների կրած դժվարությունների մեջ գերակշռողը: Այս երևույթը հիմնավորվում է ոչ թե տարրական դասարանների ուսուցիչների հայոց լեզվի քերականության անբավարար իմացությամբ կամ կրտսեր դպրոցականների՝ նշված դասընթացի ծրագրային նյութը յուրացնելու համար անհրաժեշտ կարողությունների բացակայությամբ, այլ քերականության դասընթացի ուսուցման մեթոդական համակարգի անկատարությամբ, դպրոցական պրակտիկայում դրա ոչ ճիշտ կիրառմամբ, ինչպես նաև՝ մայրենիի դասագրքերում դասընթացի մեթոդապես անկատար մակարդակով ներկայացվածությամբ, երեխաների կենսավորձից քերականության դասընթացի կտրվածությամբ և այլն:

Գծապատկեր 6.

Յուրաքանչյուր բնագրի շուրջ, բնագրի ընձեռած հնարավորություններով և

լեզվառճական առանձնահատկություններով պայմանավորված, կարող են հանձնարարվել վարժություններ լեզվի տարբեր բաժիններից ⁸ : Լեզվական առաջադրանքների բովանդակությունը պետք է բխի բնագրի ընձեռած հնարավորություններից: Լեզվական առաջադրանքները մղում են մտածելու և հաճախ ներկայացնում են ոչ թե երևույթների պարզ կիրառությունները, այլ յուրահատուկ դեպքերը, որոնք նկատելու և հասկանալու համար պետք է մտածել՝ գործնական ու տեսական գիտելիքները զուգադրելով, վերլուծելով ու հասկանալով:

ԳԼՈՒԽ 2. ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄ

---

⁸ Տե՛ս Ավագյան Լ. , Տեր-Գրիգորյան Լ. , նշվ. աշխ. , էջ 6:

2.1 ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ «ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ, ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ»
ՉԱՓՈՐՈՇՉԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԻ, ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ԵՎ ՄԱՅՐԵՆԻԻ
ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

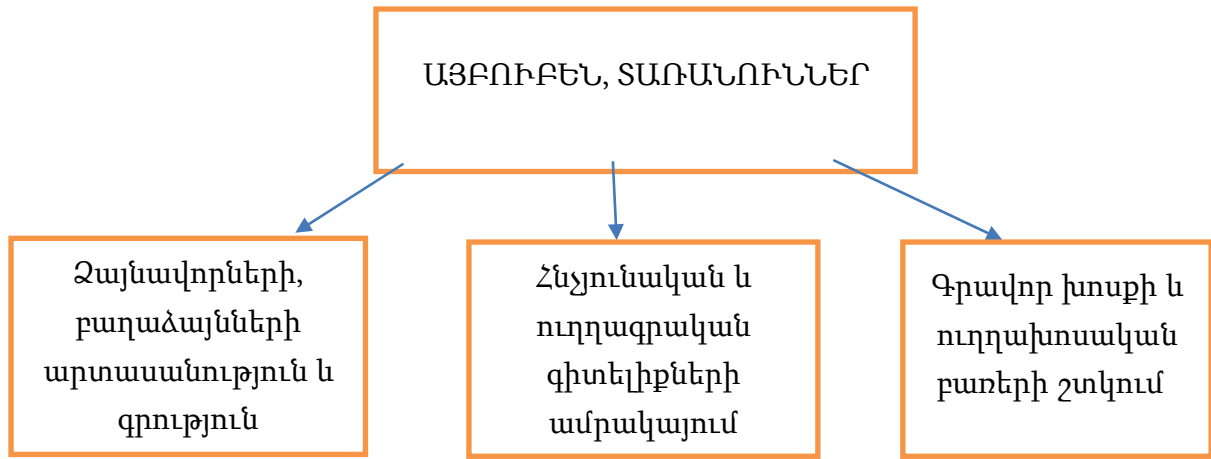
Ըստ հանրակրթական դպրոցի առարկայական ծրագրերի՝ նախաայբբենական շրջանում պետք է իրականացնել երեխաների հոգեբանական, ֆիզիկական և գործնական նախապատրաստում ուսումնական գործունեությանը. պետք է ընդհանուր պատկերացում տալ բանավոր խոսքի մասին: Բանավոր խոսքին առաջադրվող պահանջները հանգում են մասնավորապես բառապաշարի, ձևակերպումների ըստ պատշաճի կիրառմանը, կանոնական և ոչ կանոնական ձևերի տարբերակմանը, արտասանական նորմերի պահպանմանը, օտարաբանությունների, ժարգոնի, հասարակաբանությունների և գոեհկաբանությունների, անհարկի բարբառայնության բացառմանը, լեզվական միջոցների ճիշտ ընտրությանը, դիմելաձևերի, ինչպես նաև դու և դուք-ի հստակ սահմանազատմանը⁹:

Սովորողների պատրաստվածությանը ներկայացվող պահանջները տրվում են ըստ հանրակրթական դպրոցի երկու աստիճանների ¹⁰՝ տարրական և միջին՝ յուրաքանչյուրի համար երեքական մակարդակով, որոնք արտացոլվում են աշակերտների կողմից գիտելիքների, կարողությունների ու հմտությունների յուրացման տարբեր աստիճանները: Յուրաքանչյուր հաջորդ մակարդակ հենվում է նախորդի վրա: Տարրական դպրոցի առաջին մակարդակը նախատեսում է գիտելիքների, հմտությունների ու կարողությունների այն ծավալը, որը բավարարում է կրթական հաջորդ աստիճանին անցնելու:

Տարրական դասարաններում պետք է զարգացնել աշակերտի պատկերային մտածողությունը, համեմատելու և հակադրելու կարողության ձևավորումը: Պատկերավոր մտածողությունը թույլ է տալիս աշակերտին ներկայացնել իր պատկերացումներն աշխարհի վերաբերյալ: Աշակերտը պետք է կարողանա իր մտքերը հասկանալի ձևակերպի: Սրա համար անհրաժեշտ է կատարել տարբեր վարժություններ: Օրինակ՝ տեքստի խառնված նախադասությունների շտկում, պլանի կազմում և դրան համապատասխան պատմության հորինում:

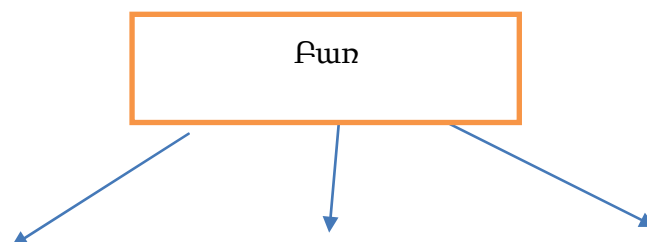
⁹ Տե՛ս Ա. Խաչատրյան, Լեզվագործաձման առանձնահատկությունները հայերենում, «Աբեղյանական ընթերցումներ», Երևան ԵՊՀ հրատ. , 2016, էջ 233:

¹⁰ <http://gspi.am/media/journal/2014n1b/34.pdf> /հաս ան Ե Լ Ի Եր 15.03.2020/

Գծապատկեր 7 .

Առաջին դասարանցին պետք է կարողանա խոսքը տրոհի նախադասությունների, նախադասությունները՝ բառերի, պետք է հստակ իմանա նախադասության սկիզբը և վերջը խորհրդանշող նշանները, աշակերտը պետք է իմանա բառի դերը նախադասության մեջ: Առաջին դասարանցիները բառի մասին նախնական պատկերացում ունեն դեռևս գրաճանաչության շրջանից: Գիտեն, որ յուրաքանչյուր բառ նախադասության մեջ մի իմաստ է արտահայտում: Այնուհետև պետք է պատկերացում ունենան վանկի մասին: Այն արտասանական նվազագույն միավոր է, որը հնչեղությամբ ավելի ուժեղ է իրեն սահմանազատող հնչյուններից և սերտ արտասանական ամբողջություն է կազմում իր բաղադրիչներով: Հնչյունն արտաբերվում է մարդու արտասանական գործարաններով և ընկալվում ականջով: Հնչյունները լեզվի նյութական նվազագույն միավորներն են: Դրանք ինքնին նշանակություն չունեն, սակայն ծառայում են որպես միջոց իմաստակիր միավորներ, օրինակ, բառեր կազմելու համար: Տարրական դասարաններում աշակերտը պետք է տարբերակի տպագիր և ձեռագիր տառերը:

Բառի կազմություն
/պարզ, բարդ,
ածանցավոր/

Անձ և իր ցույց տվող
բառեր

Հումանիշ, հակահիշ
բառեր

Գծապատկեր 8.

Հայտնի է, որ տարրական դասարաններում լեզվական գիտելիքներն ուսումնասիրվում են երկու փուլով. առաջին փուլում դրանք ներմուծվում են աշակերտների բառապաշարի մեջ համեմատաբար մատչելի բառակապակցություններով ու արտահայտություններով, երկրորդ փուլում՝ քերականական եզրույթներով: Առաջին դասարանում՝ որպես լեզվական նախագիտելիք, երեխաները ծանոթանում են առարկա, հատկանիշ, գործողություն ցույց տվող բառերին, որոնց երկրորդ դասարանում արդեն անվանում են քերականական եզրույթներով՝ գոյական անուն, բայ, ածական:

Գրաճանաչության նախաայբբենական շրջանից սկսած՝ երեխան լսում է պատմություն, նախադասություն, բառ, վանկ, հնչյուն և այլ եզրույթներ¹¹: Որպեսզի դրանք շուտ չմոռացվեն, ուսուցիչը լեզվական այս հասկացություններն ուսումնասիրում է նախ՝ նկարների ու գծային մոդելների, ապա՝ հնչյունային խոսքի ու գրաֆիկական հիմքով՝ կոնկրետ լեզվական նյութի միջոցով:

Դեռևս առաջին դասարանում աշակերտներն ուսումնասիրում են հայերենի հնչյունաշարը, տարբերակում են ձայնավոր և բաղաձայն հնչյունները, որոշ չափով ծանոթանում դրանց ուղղագրությանը, որն ամրապնդվում է հաջորդ դասարաններում:

Դրան պետք է ավելացնել մեծատառերի ուղղագրության վերաբերյալ այբբենական մասում անցածը, պետք է առաջադրվի նաև բաղաձայնների ուղղագրությանը վերաբերող բառացանկ՝ ուսումնասիրելով զուտ գործնական ճանապարհով, առանց կանոնարկման:

Երկրորդ դասարանի դասագրքերը կազմված են թեմատիկ խմբավորման սկզբունքով, որոնք ընդգրկում են կրտսեր դպրոցականների աշխարհընկալմանը

¹¹ Տե՛ս հասանելի էր 23.05.2020/:

համապատասխան նյութեր և նպատակ են հետապնդում զարգացնել կրտսեր դպրոցականի երևակայությունը, մտածողությունը, խոսքը, կարդալու կարողությունը, ձևավորել ինքնուրույն, ինքնավստահ, հոգեպես առողջ անձ: Երկրորդ դասարանում կրկնում են նաև հնչյունաբանությանը, ուղղագրությանը, ուղղախոսությանը և տողադարձին վերաբերող թեմաները, ամրակայում են բառի կազմությունը, անդրադառնում են պարզ, բարդ, ածանցավոր բառերին և դրանց ուղղագրությանը, անձ և իր, հատուկ և հասարակ անուններին, հոմանիշ, հականիշ բառերն են կրկնում, ամրապնդում են նախադասության, տարբեր կառուցվածք ունեցող նախադասությունների մասին գիտելիքները:

Երրորդ դասարանում ուսումնասիրում են ուղղագրությանը, ձևաբանությանը, շարահյուսությանը վերաբերող թեմաները, չորրորդում անդրադառնում են ուղղագրությանը, բառերի կազմությանը, բառիմաստին, բառի ուղիղ և փոխաբերական իմաստներին, բառակապակցությանը, դարձվածքի, գոյականի, ածականի, բայի, նրանց ձևափոխությունների կրկնությունը, ինչպես նաև՝ թվականի, դերանվան ուսումնասիրմանը: «Մարենի»-ի դասագրքերում առանձնակիորեն կարևորվում են ն՝ ընթերցողական կարողությունների, ն՝ լեզվական նախագիտելիքների ու տարրական գիտելիքների տիրապետման ծրագրային պահանջները:

Հայաստանի Հանրապետության հանրակրթական դպրոցների 3-րդ դասարանում 2008 թվականից գործածության մեջ են «Մայրենի»-ի նոր դասագրքերը, ինչպես նաև՝ այդ դասագրքերով պարապող ուսուցիչների առաջին օգնականները՝ մեթոդական ուղեցույցները¹², որոնք ուղղորդող նշանակություն ունեն և նպաստում են ուսուցչի ամենօրյա ստեղծագործական աշխատանքին: Երրորդ դասարանում ուսումնասիրում են հայերենի ուղղագրությունը, որը մայրենիի տարրական դասընթացի առանցքային հարցերից է: Երրորդ դասարանում պետք է կրկնել մինչև այդ անցած քերականական, հնչյունային ուղղագրությանը վերաբերող բառերը՝ զգալի ավելացումով: Հնչյունային ուղղագրությունից պետք է անցնել կրկնակ բաղաձայնների ուղղագրությունը: Այս դասարանում ևս գրությամբ և արտասանությամբ տարբերվող բառերի ցանկը պետք է ավելացնել՝ դրանց

¹² Տե՛ս Լ. Ասրյան, Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքի գնահատումը դպրոցական մակարդակում, Երևան, Հանրապետական մանկավարժահոգեբանական կենտրոն, 2018, էջ 97:

ուղղագրությունը գործնական ճանապարհով սովորեցնելու պայմանով, հաճախակի կրկնելու և փոքրիկ բառախմբերով առաջադրելու ձևով:

Երրորդ դասարանում խոսքի մասերի վերաբերյալ ընդհանուր հասկացություն տալու համար որոշվում է, թե բառն ինչի՝ համար կարող է օգտագործվել, ի՛նչ պաշտոն կարող է ունենալ նախադասության մեջ, կառուցողական ի՛նչ բնագավառի մեջ կարող է այն պետք գալ: Բառի՝ խոսքի մաս լինելու հատկությունն այլ կերպ կոչվում է քերականական արժեք, ուստի խոսքի մասերը որոշել նշանակում է բառերի քերականական արժեքը որոշել: Բառի քերականական արժեքը որոշելու համար անհրաժեշտ է իմանալ բառի քերականական հատկանիշները, այսինքն՝ թե ի՛նչ կատեգորիայի հասկացություններ է արտահայտում, ձևաբանական ի՛նչ հատկանիշներ ունի, շարահյուսական ի՛նչ պաշտոններ կարող է կատարել: Այդ նպատակով նախ՝ բառերը խմբավորվում են ըստ խոսքի մասերի, այսինքն՝ ըստ նրանց արտահայտած հիմնական նշանակության, ապա՝ ուսումնասիրվում են յուրաքանչյուրի ձևաբանական և վերջապես՝ շարահյուսական հատկանիշները: Հանրակրթական դպրոցի «Մայրենի»-ի չորրորդ դասարանի դասագրքերն իրենց բովանդակությամբ կարողացել են ապահովել մայրենիի և ընթերցանության համակցված ուսուցումը՝ օգտագործելով ընթերցանության տեքստերը: Նշված դասարանում ուսումնասիրում են հայերենի ուղղագրությունը, բառերի կազմությունը, բառիմաստը, բառի ուղիղ և փոխաբերական իմաստները, անդրադառնում են նաև բառակապակցության ու դարձվածքի, գոյականի, ածականի, բայի, նրանց ձևափոխությունների (առանց «հոլովում» և «խոնարհում» եզրույթները գործածելու) կրկնությանը, ինչպես նաև՝ թվական անվանը, դերանվանը: Չորրորդ դասարանում ուսումնասիրում են նաև նախադասության տեսակներն ըստ կազմության, ըստ հաղորդակցման նպատակի, կոչականը, շեշտի, գծիկի, բացականչական և հարցական նշանների գործածությունը:

2.2. ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒՄԸ ԵՎ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ԲՆԱԳՐԻ ՇՈՒՐՋ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑՈՎ

Հետազոտական աշխատանքը կատարել ենք մի քանի փուլով. առաջին փուլում ուսումնասիրել ենք հետազոտության հիմնախնդրի վերաբերյալ ավանդական ու արդի մանկավարժահոգեբանական գրականություն, կատարել ենք տեսական վերլուծություն և որոշել մեր ուսումնասիրության նպատակային ուղղությունները, ելակետային դրույթները, առարկան, խնդիրները, մեթոդները:

Երկրորդ փուլում հանրակրթական դպրոցների տարրական դասարաններում կատարել ենք հետազոտության խնդիրներին ու նպատակին համապատասխան դասալսումներ, ինչպես նաև փորձարկել ենք մեր կողմից մշակված որոշակի վարժությունների համակարգ: Հստակեցրել ենք այն մեթոդներն ու հնարները, կրտսեր դպրոցականների լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրմանը նպաստող այն գիտելիքների սահմանները, որոնք կնպաստեն բնագրի շուրջ աշխատելու պահանջմունքի բավարարմանը:

Երրորդ փուլում ամփոփել ենք մեր հետազոտության արդյունքները, համակարգել ձեռք բերված գիտամեթոդական դրույթները, մշակել ենք բնագրի շուրջ որոշակի մեթոդական հնարներով իրականացվող տարրական գիտելիքների ըմբռնմանը միտված աշխատանքի բովանդակությունն ու մեթոդաբանությունը:

Լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրումն առաջին հերթին միտված է «Հայոց լեզու, գրականություն» առարկայական չափորոշչով սահմանված գիտելիքները գործնականում լիարժեք կիրառելու կարողությունների ձևավորմանը: Այդ նպատակով մեր կողմից մշակվել և տարրական դպրոցում փորձարկվել է վարժությունների համակարգ:

Տարրական քերականության դասընթացն ընդգրկում է շարահյուսական և ձևաբանական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրումը, որը ոչ միայն լեզվի յուրացումը գիտական հիմքերի վրա դնելու, այլև նախադասության մեջ բառերի ճիշտ կապակցման, աշակերտների բառապաշարի հարստացման նպատակ է հետապնդում

13:

Շարահյուսական գիտելիքների ուսուցումն սկսվում է նախադասությունից: Երրորդ դասարանում ուսումնասիրվում են խոսքի մասերը՝ գոյական, ածական, թվական անուններ, դերանուն, բայ, շաղկապ, ձայնարկություն: Զարգանում են

կրտսեր դպրոցականների այնպիսի կարողություններ, որոնք օգնում են ավելի ճիշտ հասկանալ կարդացած բնագիրը: Սովորեցնելով աշակերտներին, որ գոյական անունը մարդկանց, կենդանիներին, առարկաներին, բնության ու հասարակական երևույթներին տրվող անուններն են, մեծ ուշադրություն ենք դարձնում հատկապես այն գոյականներին, որոնք քիչ են հանդիպում երեխաների ակտիվ բառապաշարում կամ համարյա բացակայում են: Կրտսեր դպրոցականները դժվարանում են բացատրել կամ գոյական չեն համարում այն անունները, որոնք անվանում են երևույթներ, գործողություններ, հատկանիշներ: Նշված խնդիրների լուծմանն է ուղղված մեր կողմից մշակված հետևյալ վարժությունը.

Անձ ցույց տվող գոյականներ/ն՞վ, ովքե՞ր/	Կենդանիներ /ի՞նչ, ինչե՞ր/	Հատկանիշի անվանումներ /ի՞նչ, ինչե՞ր/	Գործողության անվանումներ /ի՞նչ, ինչե՞ր/	Երևույթներ /ի՞նչ, ինչե՞ր/
Բժիշկ	ուղտ	քաղցրություն	վազք	փոթորիկ
Արամ	շուն	նրբություն	պար	պատերազմ

Աղյուսակ 1.

Այս աշխատանքը, դասարանի մակարդակով պայմանավորված, կարելի է պարզեցնել կամ բարդացնել: Այս վարժությունը ուսուցչի հետ միասին կիրառեցինք երրորդ դասարանում: Հարցադրումների միջոցով աշակերտները հասկացան ու ըմբռնեցին՝ որո՞նք են հատկանիշները, գործողությունները և երևույթները:

Գոյականի խոսքիմասային իմաստը լավ հասկանալուն և բառապաշարը հարստացնելուն նպաստող հետաքրքիր աշխատանք է թեմատիկ բառացանկեր կազմելը: Օրինակ՝ ուսուցիչը գրատախտակին գրում է թեմատիկ խմբերի անվանումներ, իսկ աշակերտները լրացնում են դրանք: Ա.Նավասարդյանի անվան թիվ 196 դպրոցի երրորդ դասարանում, որտեղ անցկացրել ենք մեր

հետազոտական աշխատանքի փորձարարական հատվածը, միայն «Թռչուններ» թեմատիկ խմբի համար կրտսեր դպրոցականները գրեցին մոտ 40 տեսակ թռչունների անուններ և այդ թեմային առնչվող այլ բառեր, ինչպես՝ բույն, չու, կտուց, թև, ճուտ, ձագ, թուխս, ծիվ-ծիվ, կուտ և այլն: Մեր աշխատանքի նպատակն էր, բառերի միջև տրամաբանական կապեր ստեղծելով, զարգացնել աշակերտների

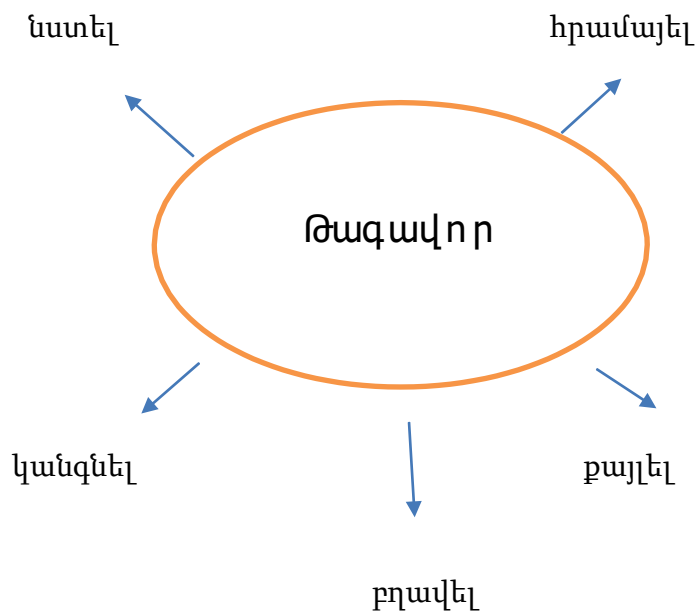
մտահորիզոնը, նպաստել երեխաների լեզվամտածողության ընդհանուր զարգացմանը:

Գոյականից անմիջապես հետո ուսումնասիրում ենք բայ խոսքի մասը, որի ուսումնասիրումը ևս կարելի է կապել բառային աշխատանքի ու բառապաշարի հարստացման հետ: Հետաքրքիր են հոմանիշների ու հականիշների շուրջ կատարվող վարժությունները:

Տարրական դասարաններում ձայնավորների, երկհնչյունների և քաղաձայնների ուղղագրությունն ամրապնդելու համար առաջարկում ենք կատարել հետևյալ վարժությունները, որոնք միաժամանակ նպաստում են կրտսեր դպրոցականների բառապաշարի հարստացմանը, կապակցված խոսք կազմելու կարողության զարգացմանը:

Երկրորդ դասարանում՝ Վ. Սարգսյանի «Երեք աղջիկներ» հեքիաթն ուսումնասիրելիս, կիրառվեցին մի քանի մեթոդական հնարներ և աշխատանքի կազմակերպման ձևեր, ինչպես՝ մտազրոհ, խմբային աշխատանք, քառաբաժան: Գրատախտակին գրվեց թագավոր բառը և աշակերտներին հարց ուղղվեց, թե ի՞նչ կարող է անել թագավորը: Աշակերտների հնչեցրած յուրաքանչյուր պատասխան գրվեց գրատախտակին:

Հաղորդման դաս էր, որի նպատակներն էին՝ սահուն կարդալ բնագիրը, սովորել գործողություն ցույց տվող բառեր:

Գծապատկեր 9.

Այնուհետև աշակերտներին ասվեց, որ գործողություն ցույց տվող բառերը պատասխանում են «ի՞նչ է անում», «ի՞նչ է լինում» հարցերին: Մեր նպատակն էր այս վարժության միջոցով խթանել աշակերտի լեզվամտածողությունը, զարգացնել կրտսեր դպրոցականների բանավոր խոսքը, բառապաշարը: Վարժությունը հեշտ կատարվեց, իսկ լեզվական նյութը յուրացվեց աշակերտների կողմից:

Մեր կազմած վարժությունների մի մասն էլ կիրառեցինք կրկնության դասի ժամանակ: Այս անգամ խմբային աշխատանքի միջոցով փորձեցինք ամփոփել աշակերտների ստացած գիտելիքները: Դասարանը բաժանեցինք երեք խմբի, և յուրաքանչյուր խումբ ստացավ իր առաջադրանքը: Հանձնարավեց կարդալ Լև Տոլստոյի հեղինակած «Երեք արջի» հեքիաթը և բնագրի շուրջ կատարել հետևյալ առաջադրանքները.

ԽՈՒՄԲ 1.

1. Տեքստից դո՛ւրս գրել հետևյալ բառերին իմաստով մոտ բառեր.
ափսե, հսկա, իջնել, ջարդվել, անկողին, սոված, ճաշ:
2. Վանկատե՛լ հետևյալ բառերը.
վախենալ, մատիտ, կարմրել, տերևներ:

ԽՈՒՄԲ 2.

1. Ո՞ր բառերն են ընկերներ.
բուրավետ, համեղ, հզոր, կապույտ, բանակ, երկինք, ծաղիկ, միրգ:
2. Վանկատե՛լ հետևյալ բառերը.
քոթոթ, աղջիկ, մոլորվել, մահճակալ:

ԽՈՒՄԲ 3.

1. Ո՞ր բառերն են հակառակորդներ.

նման, տխրել, գեղեցիկ, տարբեր, տգեղ, մաքրել, ուրախանալ, կեղտոտել

2. Վանկատել հետևյալ բառերը.

ճամփա, կոտրվել, սենյակ, միջակ:

Մեր նպատակն էր սովորողների միջև ստեղծել դրական միջանձնային հարաբերություններ, նպաստել սովորողների համագործակցային և հաղորդակցական կարողությունների զարգացմանը, ինչպես նաև՝ զարգացնել այլոց նկատմամբ հարգանքը, խմբի մաս լինելու գիտակցումը և խմբի համար պատասխանատվությունը: Այս վարժությունները նպաստեցին նաև կրտսեր դպրոցականի տեսողական, լսողական զգայարանների ակտիվ կիրառությանը դասագործընթացում: Այս աշխատանքն իրականացնելիս դժվարությունների չհանդիպեցինք, քանի որ աշակերտները հասկացել էին առաջադրանքը և մեծ հետաքրքրությամբ կատարեցին այն: Մենք ապրում ենք մի ժամանակաշրջանում, երբ պատկերներ ստեղծելու հնարավորությունները մեծացել են: Արդյունքում մարդիկ ավելի լավ են յուրացնում այն ամենը, ինչն ուղեկցվում է պատկերներով, դրանք կարող են լինել նկարներ, լուսանկարներ, գծագրեր, գծապատկերներ: Այստեղ կարող ենք կարևորել միջառարկայական կապը, օրինակ, «Տեխնոլոգիա» առարկայի հետ: Արդյունքների վերլուծությունից պարզ դարձավ, որ տարաբնույթ վարժությունների, ընտրված նպատակային խաղերի, բազմագործառույթ ուսումնական նյութերի, քերականական հեքիաթների կիրառմամբ հնարավոր է արդյունավետ իրականացնել սովորողների կարդալու, գրելու, խոսելու, լսելու կարողությունների զարգացումը: Գիտափորձով ստուգել ու հիմնավորել ենք, որ տարրական դպրոցում մայրենիի դասի ժամանակ կարդացած բնագրի շուրջ կատարվող գրական տարրական գիտելիքների կիրառումը նպաստում է բնագիրը հասկանալուն, կրտսեր դպրոցականի արժեհամակարգի ձևավորմանը, աշխարհայացքի, լեզվամտածողության զարգացմանը:

